

SZEMLE

Széchenyi Ferenc és Csehország. Levelestár. Válogatta és a bevezető tanulmányt írta: Richard PRAŽÁK. Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta: DEÁK Eszter, ERDÉLYI Lujza. Bp. 2003. Országos Széchényi Könyvtár – Gondolat Kiadó, 233 l. /Nemzeti Téka/

A forrásgyűjtemény azokat a Széchényi Ferencnek címzett leveleket tartalmazza, amelyeket cseh- és morvaországi tudósok és arisztokraták írtak az 1780-tól 1816-ig tartó időszakban. Az anyagot Richard Pražák kezdte el gyűjteni még az 1960-as években, s az egyre terebélyesedő munkába később Deák Eszter is bekapcsolódott. A most közreadott ötvenkilenc levél két budapesti lelőhelyen található: a Magyar Országos Levéltárban, illetve az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában. Széchényi válaszeveleit a kötet nem tartalmazza, mivel ezek összegyűjtése a különböző cseh- és morvaországi hagyatékokból még a további kutatás feladata.

A kötet csehül és magyarul párhuzamosan közölt bevezető tanulmányában Richard Pražák gazdagon dokumentálja Széchényi Ferenc meglepően kiterjedt kapcsolatait, amelyek a korszak neves cseh és csehországi német tudósaihoz, illetve tudományos érdeklődésű arisztokratáihoz fűzték. A kölcsönös ismerkedés a sokszálú rokoni kapcsolatból fejlődött ki, de igazi tartalmát a patrióta nemesség történelmi és természettudományos érdeklődése alapozta meg. Utazásai során, melyekre a rokoni látogatások vagy a karlsbadi gyógykúrák adtak alkalmat, Széchényi beható ismereteket szerzett a cseh nemesség karitatív és kulturális tevékenységéről. Emellett kapcsolatba került a főúri elit árnyékában

szerveződő Királyi Cseh Tudós Társaság számos kimagasló képviselőjével, akik abban is segítettek, hogy könyvtárát és numizmatikai gyűjteményét tovább gyarapítsa.

A kulturális élet megújítását, a tudományos gondolkodás elmélyítését pártoló cseh arisztokraták közül két személyt szükséges kiemelni Széchényi közeli ismerősei közül. A felvilágosodás mérsékelt áramlatához tartozó František Josef Kinský gróf elsősorban arról a német nyelvű röpiratról ismert, amely a társadalmi felelősséggel rendelkező új nemesi osztály kinevelésével foglalkozik, s amelyben figyelmeztet a nemzeti nyelv fontosságára. A cseh nyelv el-sajátítását elsősorban praktikus okokból ajánlja, mivel a földbirtokosoknak meg kell értetniük magukat a parasztokkal, különben elvesz a tekintélyük, s ugyanez érvényes a hadseregénél is, a tisztek és a közkatonák vonatkozásában. Kinský ennek az elvnek az érvényesítését kívánta a köz-igazgatás, az iskolaügy és a nyilvános élet valamennyi területén, de az ország elsődleges bevett nyelvének a németet tekintette. A bécsújhelyi katonai akadémiát irányító gróf egyik legfőbb támogatója volt a hazafias tudósok múltidéző forráskiadványainak, s miután visszatért Prágába, kulcsszerepet játszott a cseh tudós társaság megalapításában. Barátjával, az erdélyi szász családból származó Born Ignáccal létrehozta a prágai egyetem természettudományi kabinetjét, amelyet Széchényi is felkeresett. A magyar látogató elsősorban Kinský igen jelentős minerológiai munkássága iránt érdeklődött, de ugyanakkor nagy hatással volt rá a cseh arisztokrata nemes gesztusa, amellyel könyvgyűjteményének jelentékeny részét a Klementinum könyvtárá-

nak ajándékozta. Kinsky lépését Széchenyi példaértékűnek tekintette a maga számára, s ezzel magyarázható, hogy a magyar nemzeti könyvtár alapító emléktáblájának latin nyelvű feliratát a prágai egyetemi könyvtárban látható Kinsky-féle felirat nyomán készítette el.

A másik tudománypártoló főúr, akivel Széchenyi szoros kapcsolatot ápolt, a numizmatikai gyűjteményéről nevezetes František Sternberg (Šternberk) gróf volt, aki unokafivérével, Kašpar Sternberggel együtt meghatározó szerepet játszott a cseh nemzeti múzeum megalapításában. Richard Pražák szerint éppen František Sternberg tekinthető a cseh tudományos élet Széchenyihez leginkább fogható mecénásának. Azt már Sárkány Oszkár korábbi kutatásaiból tudjuk, hogy a cseh nemzeti múzeum megalapításában feltételezhetően a magyar példának is volt ősztönző szerepe. Erre utal a Csehországi Hazafias Múzeumot életre hívó Kolovrat fővágróf 1818-ban kelt rendelete, amely hivatkozik a hasonló magyar kezdeményezésre. Ez a hatás még egyértelműbben dokumentálható a Morvaországi Múzeum (Mährisches Landesmuseum) létrejöttének folyamatában. Nemcsak a javaslattevők folyamodványa, de az alapítólevél preambuluma is megemlékezik Széchenyi Ferenc példaadó kezdeményezéséről. Jelen kötetünkben is megtalálható Hugo Franz Salm gróf, a morvaországi patrióta társaság elnöke levele 1816-ban kelt levele, amelyben beszámol Széchenyinek a brünni múzeumalapításról, s egyebek mellett hálóját fejezi ki a nagyszerű útmutatásért.

Széchenyi feltehetőleg 1794-es prágai tartózkodása idején ismerkedett meg Josef Dobrovskýval, a cseh tudományosság legjelentősebb korabeli alakjával, aki egyebek mellett az összehasonlító szlavisztika megteremtőjének számít. Dobrovský rendszeres levelező kapcsolatban állt a szlovák Ribay Györggyel, aki folyamatosan tájékoztatta őt a magyar tudományos élet eseményeiről. (Dobrovský magyar kapcsolatait részletesen tárgyalja Richard Pražák mértékadó tanulmánya, amely 2001-ben újra megjelent a szerző *Cseh–magyar történelmi kapcsolatok* című könyvében.) Jelen kötetünkben Dobrovský két levele olvasható, amelyek a cseh tudós finnugrisztikai

munkásságát érintik. Az egyikben felajánlja Széchenyinek a finn Juslenius szótárát, amelyet 1792. évi svédországi útján vásárolt, a másikban elküldi egyik nevezetes német nyelvű tanulmányát a korai cseh történelemről, illetve saját könyvtárából további finnugor tárgyú műveket küld ajándékba. Itt kell megjegyezni, hogy Dobrovský finnugrisztikai munkássága Richard Pražáknak köszönhetően ma már részletesen fel van dolgozva. (*Dobrovský als Hungarist und Finnougrist*. Brno, 1967.) Ebből a kiváló tanulmányból tudjuk, hogy Dobrovský az elsők között ismerte fel: a finnugor nyelvek kutatását a történeti és az összehasonlító grammatika alapjára kell helyezni.

A Széchenyi Ferencnek írt csehországi levelek híven igazolják, hogy a felvilágosodás korának keretei között előítéletektől mentes tudományos párbeszéd folyt a két ország szellemi elitje között. A levelek tükrözik azt az élénk érdeklődést és nagybecsülést, amelyet a cseh tudományos élet tanúsított a magyar nemzeti könyvgyűjtemény megteremtésén fáradozó Széchenyi Ferenc iránt.

BERKES TAMÁS

Kerényi Ferenc: Pest vármegye irodalmi élete (1790–1867). Bp. 2002. 443 l.

Irodalom- és művelődéstörténetünk – kevés kivétellel – meglehetősen elhanyagolta a levéltári források felhasználását a kutatások során. Forrásként inkább csak a szövegeket és esetleg a levelezést használták fel. A levéltárosok gyakran mondogatják, hogy irodalomtörténészek ritka vendégnek számítanak gyűjteményeikben.

De Kerényi Ferenc terjedelemre és tartalmára nézve is imponálóan gazdag munkája azt bizonyítja, hogy az irodalomtörténet kutatóinak is van keresnivalója a levéltárakban. A magyar pozitívizmus néhány kiemelkedő műve után ő az első, aki legalábbis egy vármegye vonatkozásában az 1790–1867 közötti időszakra nézve alapos levéltári feltárást nyújtott Pest vármegye irodalmi életével kapcsolatos dokumentumokból. Víz-